

<< Nazad

Travnik

Ja imam 24 godine. Prije rata sam živio u općini Travnik. Za mene je život bio dobar. Tata je radio u Njemačkoj, mama je bila tu sa nas troje. Nisam obraćao pažnju ni na što. Znaš kako to hoda, škola, iz škole kuća. Do osamneste godine sam živio tim, može se reći, školskim životom.

Možda sam bio lakomislen, nisam puno obraćao pozornost šta se dešava. Samo sam nesvjesno ušao u to sve i onda nema više mrdanja, ne možeš ni maket.

U našem užem okruženju nije bilo baš miješano stanovništvo, a što se tiče šireg područja, tu je bilo normalno ko svugdje kod nas.

Šta ja znam, ja nisam uopće obraćao pozornost, nije me puno zanimalo, tako da ne mogu tačno reći kada sam prvi put osjetio da će biti rat kod nas. To tako je išlo, međutim ljudi su već u jedanestom, dvanestom mjesecu, formirali neke straže tamo, već je nekako bilo ono izdvojeno. Sama vlast bivše Jugoslavije je popustila, dok je se moglo otići kući da se više ne vrati, otići, pobjeć za Hrvatsku ili pobjeć tamo, vamo, izgubit se, samim tim je se vidjelo da nešto nije u redu, da nema vlasti, da nema države više tu.

Rat je kod nas počeo 20.4.92. godine, onaj prvi napad, granatiranje. Tad je izgorio jedan objekat, mala jedna diskoteka, tu negdje oko 11 sati u toku dana. Kad je rat počeo, bila je to jednostavno nepoznata stvar pa nisam to nešto opasno ni prihvatio. Međutim, sad kad bi ponovo krenuo, sad bi daleko drugačije razmišljao. Tad nisam puno razmišljao o tome, gledao sam više ono, društvo, tamo, vamo i onda u to vrijeme mi je i brat radio u Njemačkoj. On me je zvao u Njemačku, međutim meni se nije išlo, najviše zbog društva.

U 11 mjesecu 92. godine smo napustili kuću. Napustili smo je da ne bi dobili metak u glavu. Ništa puno nismo mogli ponijeti sa sobom, zbog vremena i zbog same okolnosti što je kuća na liniji. Pokupili smo samo ono nešto osnovnih stvarčica. Malo je bilo karakteristično kod mene, civili se povlače, možda ja na jedan način pripadam njima, međutim meni nije ni padalo na pamet da idem. Na neki način tu sam dobio i auto, otac kupio auto, tamo, vamo i tako da mi nije padalo na pamet da napustim to sve. Ono imaš krug svojih prijatelja, jednostavno još su uvijek pubertetska razmišljanja na neki način bila. Ali, tada se familija razišla na neki način. Jedan brat je otišao za Novi Travnik, ovaj jedan je osto kod kuće, ja sam otišao za Vitez. Sjeo sam u auto, upalio i otišao do Viteza. Bez problema. U Vitezu sam bio sa roditeljima. U Vitezu smo kupili stan od jednog čovjeka. Znam da je tada njemu tata dao šest tisuća maraka, on je ostavio nešto stvari, nešto rasprodao i odselio u Srbiju. Mi smo se uselili u taj stan, dobili rješenje na osnovu toga što smo izbjeglice, a stvari smo od njega kupili.

Onda jedno vrijeme me zakači puška da je nosam, kao vojnik, od rova do rova. U to vrijeme je bio ovaj rat u mom selu i tako da sam ja bio više na relaciji Vitez – kuća - Novi Travnik. Rat sam svatio kad je bilo to sa Srbima par mjeseci, tad sam već svatio šta je rat. Ljudi ginu, sad ima jedan, sad nema, sad ti nema prijatelja, sad nema ovoga. Vidiš neko srlja, ide kroz to sve gura, jedva se izvlači, neće pušku, drugi opet uzimaju pušku ko i svugdje. Onda je krenuo rat sa Muslimanima. U Vitezu je krenuo rat sa Muslimanima 20.4.93. godine, baš godinu dana prije nego što je u Turbetu puklo. Ja sam u to vrijeme već bio uključen u travničku brigadu kojoj je bilo sjedište u Novoj Biloj. I onda smo mi držali malo linije u Vitezu. Držali smo usput i liniju prema četnicima, prema Srbima. Svak je protiv svakoga digo pušku i gotovo.

Srednja Bosna se postepeno zatvarala i onda se posle zatvorio i ovaj dio Travnika za komunikacije sa Muslimanima na ovu stranu. To je bila zadnja komunikacija, sve je već bilo zatvoreno, i Busovača i Vitez. U Vitezu se već pucalo, dok se u Travniku zajedno sjedilo, na neki način. Možda nisu bili odnosi ono, baš direktni, ali recimo dobro se sjećam, sjedim sa svojim prijateljom. On je radio u to vrijeme kao konobar u lokalu i dobro se sjećam, prije na noć nego što će puknut u Travniku da smo sjedili i tako ide priča između nas. Kaže on, vidiš da će puknut, na sve strane se već ratuje. Vidiš, zar ne znaš, ovdje će u ovom gradu odsad puknut. Samo znam da jedne prilike ako se sretnemo na liniji, kaže, da neće pucati na mene, niti ću ja pucati na tebe, al onaj kolega što će sjedit do tebe on će držati pušku, on će možda pucati na mene, ja ću na njega i ubiti ću tebe i tako obrnuto. I tad smo se mi razišli možda naveče oko 11 sati, ja sam otišao na Putićevo, a sutra je već puklo. Ljudi su otišli preko Vlašića, prema Srbima se nešto povuklo, a nešto je se preko naših sela. To je kaos bio. Nemaju se gdje smjestiti ljudi.

Ja sam u to vrijeme svatio da su ljudi najveći štakori što može biti. Jednostavno se privikne na sve uslove života. Recimo ono u zemlji, u rovu spavaš, tu hodaš, prolaziš, bivši komšija ono, jednostavno volio bi ga vidjeti, ostane ti u sjećanju, međutim znaš da ima pušku, znaš da je to tako i nema druge. Jednostavno to prihvatiš, ja sam to prihvatio na neki način, zdravo za gotovo. Nisam volio trčati naprijed, polako. Između ostalog, bio sam u domobranima.

Vojnik sam bio nešto oko jedanaest mjeseci. Po završetku rata sa Muslimanima sam našao posao u Vitezu. Poslije toga sam prešao u Jajce kad je se oslobodilo od Srba.

Kada sam napuštao svoju kuću 1992. godine ružno sam se osjećao, ali jednostavno čovjek obično kad ima nekog pored sebe, onda mu je to sve lakše podnet. Kad je sam i kad sam tone, ako se tuši sam, onda to dođe kao totalno ubistvo. Šta ja znam, podnjelo sam to na neki način, možda još uvijek lakomisleno, ono, nema kuće jednostavno rat je, prihvatio sam činjenično stanje, kakvo je takvo je. Znao sam da ga ne mogu ja promijeniti i nisam se puno zamario tim. Možda bi prolupo da sam drugačije razmišljao, da me to malo više koptalo.

Možda neki kilometar i po do dva od moje kuće bilo je par muslimanskih kuća, na neki način tu sam imo par prijatelja, u stvari školskih kolega, ali nismo nešto bili zblíženi. Ne da nisam imo kontakta sa Muslimanima, kroz školu jesam. Imo sam prijatelja i Srba i Muslimana, ali konkretno baš tu od ovih mojih daljih komšija. S ovim jednim sam izuzetno dobar prijatelj i danas dan smo dobri. Vidjeli smo se i sreli. Ja sam njega kad je rat bio zvao iz Viteza telefonom i tako čuo se sa njim i onda smo se sreli u našem selu. Sreli smo se na putu u naše selo. Bili smo obadvojica sretni što smo se vidjeli. Onda smo tu malo pričali, pita on mene da li imaš želju da ideš u Travnik. Kako da nemam želju, normalno da me vukla želja, tu sam odrasto, na neki način tu mi je sve. Međutim, kad sam otišo sa njim, kad smo prošetali gradom tamo, vamo, dole, gore, popili kavicu, tako malo priča po priča, onda sam svatio da to više nije to. Ovaj grad više nije ko što je bio, ovaj grad je bez poznatih faca, bez poznatih ljudi, a nekad sam prolazio gradom. Tako je to bilo, ja nisam sreo tu možda tri poznata čovjeka.

Ne znam da li ću se vratiti. Vratio bi se kući prije svega kad bi imao sigurnost, kod mene u Travniku znate šta se dešavalo. Muslimani eto terorizam odradili su, a neko to ne može podnijeti. Međutim, sad se toga jako bojim. Sad odselit i izgubit glavu kad sam je do sad sačuvao. Kuća je porušena, minirana. Kuću sam vido 95. godine kad se Jajce oslobodilo. Otac mi je strado poslije rata, nagazio na minu, baš tu kod kuće. Otac se bio vratio i nešto je pokušao uraditi i tako je strado. Majka je u Vitezu i tako. Imao sam jednog brata koji je isto pogino od strane Muslimana u Novom Travniku. Međutim, kroz to sve nemam mržnje. Jednostavno ravnoduštvo prihvatim ovo. Znam, kad sam otišo i našo se sa ovim Muslimanom poslije rata i tako smo otišli u Travnik, znam da su me neki od tih mojih poznanika i prijatelja pitali kako si mogo to uraditi, znaš da ti je pogino brat, znaš da je pogino od ti ljudi. Međutim, ja kažem nije on kriv za to sve. A sad u momentu možda kad bi znao ko ga je ubio, ne znam kako bi se osjećo, ali u ovom momentu šta mogu promijeniti, ništa. Toliko je tih ljudi stradalo i ovamo i tamo. Sretnem se s prijateljima, međutim, kad pada mrak, kuća lagano.

Ja mislim da će biti mogućnosti da se vratim kući, ja mislim da hoće. Skoro mene jedan moj komšija, stariji ljudi koji su se vratili, koji žive tu u mom kraju, pita: "Kad ćeš se ti vratiti?" Onda ja kažem: "Dok bude ovde bolje nego u Jajcu ja ću istog momenta doći", a to još neće bit najmanje za deset godina, jer je porušeno do kraja i na neki način još uvijek je nestabilna politička situacija. Većina mlađih ljudi tako razmišlja i teško će odlučiti da se vrati, e to je to.

Mislim da ljudi mogu živjeti ponovo zajedno kao prije. Mogu! Stvar je u politici. Sam seljak, sam čovjek, susjed do susjeda bi mogo živjet, a stvar je u politici i u terorizmu najviše. Recimo ovo što se konkretno dešava po Travniku, ja, meni ne pada na pamet trenutno da ja odem i da mi se tako nešto desi.

Rat je bio normalno zbog ostvarivanja političkih ideala, od koga, mi to dobro znamo. Za rat su krivi, u startu, Srbi. To je ovako malo specifično bilo. Srbi su na neki način vidjeli da moraju podijeliti bivšu Jugoslaviju. Normalno oni su krenuli od

Slovenije, moje gledanje sad, i tu nisu ništa uradili, a uzeli su Hrvatsku koliko im je trebalo. Međutim, Hrvatska je dobila svoju državu. Kad je Hrvatska dobila svoju državu, rat je tu već krenuo. Srbi uzimaju svoje, e onda su Muslimani u Bosni rekli, ovo je naša država. To je moje političko gledanje. Možda onako malo prozirno, ali tako dođe. Muslimani su rekli da Hrvati idu u Hrvatsku, Srbi imaju Srbiju, naša je Bosna. Međutim, u tom su momentu zaboravili da na neki način žive tu i kršćani.

Ne volim se puno sjećati, ne volim se puno sjećati rata. Ima puno ružnih slika, puno ružnih scena i najgore je kad pogledaš ove grobove to i sve. Ja imam jedno iskustvo sa ovog groblja na Prahuljama. Tu nije bilo ni jednog groba. Za neki deset mjeseci rata, kad pogledaš 300 grobova, od ti 300 grobova prepoznaješ 150 ljudi, onda je to, onako teško. Samo kad se tu osvrneš, tog se čovjek ne voli ni sjetiti puno.

Niko nije imo interesa zbog rata. Ko će imati, nije niko. Koristi su imali ratni profiteri. Ja ću reći ovako konkretno za hrvatski narod u Bosni i Hercegovini, da su ostali sklopljenih ruku, vjerovatno bi imali daleko manju korist nego sad. Mislim, kažem daleko manju korist, možda bi čak još više ljudi izginulo, doživili bi još veći egzodus i ne bi možda živili na ovim prostorima, da su ostali sklopljenih ruku.

Ako bude ponovo rata u Bosni, ja najvjerovatnije neću biti tu. Najvjerovatnije bi gledao da pokupim obitelj i da brisnem negdje dalje. Neće biti rata sigurno jedno 50 godina, ali moguće da dođe poslije toga, moguće da dođe do rata. Moje mišljenje je da nije politički riješeno, sve do kraja. Recimo, ja bi mogo ovako živjeti do kraja života, ali je razmišljanje drugih ljudi, kad popričaš sa njima, puno ljudi tvrdi da nisu zadovoljni. Iz kojeg razloga nisu zadovoljni? Što možda jedan Musliman nikad neće moći ostvariti pravo maksimalno u Banja Luci i nećemo se toliko željeti vratiti. S vremena na vreme će se gubiti volja za povratkom. Međutim, ovo je bilo jedino rješenje, nema drugog.

Nacionalni identitet se ne može mijenjati. Roditelji su me tako rodili i to ostaje normalno. Ovo je bio nacionalni rat, to je jasno, i u tom momentu više ne gledaš što možda neko bolje nešto čini od ovih drugih i obrnuto. Ideš sa svojom rajom, obično sa svojim narodom, sa svojom familijom. Na drugoj strani, ukoliko ostaneš, onda je veliko pitanje kako ćeš se provesti.

Ja se osjećam prije svega kršćaninom, katolikom, a između ostalog živim na području Bosne i Hercegovine. U momentu mogu reći da sam Bošnjak, ali ne mogu to reći iz jednog razloga, što na neki način nisam tamo prihvaćen. Ja recimo sad da bi otišao u Travnik i živio i da bi svoj kapital preselio odavde, da bi otvorio na ženu radnju u Travniku, to bi bilo nemoguće dobiti sada poslovni prostor da ja radim tamo. To znači da ja ne mogu svoja prava ostvariti, bez obzira možda što želim i imam mogućnosti. Znači treba bi dati deset, petnaest tisuća maraka i nakon

nekog određenog vremena, ne bi mi možda uradio neki moj prijatelj, ali možda neko iz neke ljubomore uradio, digo to u zrak i sve tako. Sad smo već prešli na drugu temu.

Identitet, to si, gdje jesi. Na neki način još uvijek s tim ljudima gdje te ne gleda kroz nacionalnost, gdje nećete zapasti za oko.

Povremeno odem u crkvu ko što sam i prije otišo, nema nikakve razlike. Vratim se iz crkve, odem u kafanu i tako. Ja vjerujem da moj narod je isto tako, kao prije, ništa više. Možda ima, normalno svugdje ima ljudi koji su se izmjenili, koji su bili prije rata jedno, promjenili lice, jednostavno obukli nešto, presvukli se i sada nastavili drugim životom.

Ja kažem, svoje na neki način volim i koliko mogu poštujem, a isto tako druge religije cijenim i svak ima svoje viđenje i ne smeta mi to jednostavno.

Pa ponekad čovjek, čovjek kad ima religiju iza sebe, vjeruje u nešto i kroz nju gradi svoj život. Religija nas na neki način uči kako ćemo živjet. Recimo ja sam dobio dijete, normalno dijete krstim, idem po onoj religiji po kojoj sam ja na neki način odrasto, što su moji roditelji u mene usadili i tako da mi to dođe normalno.

Stara Jugoslavija je imala možda onaj jedan režim koji je na neki način ljude držo pod kontrolom. Ja imam malo negativnog iskustva sa starom Jugoslavijom. Moj tata je radio u Njemačkoj i obično kad bi došo iz Njemačke, nakon par sati došla bi policija i vodila ga, ne znam zašto. Mada nije nikad imo problema da bi ga zadržali duže, sve je to bilo dva, tri sata, možda nekad otići bi ujutru, vrati se naveče, uglavnom nije bilo dužeg zadržavanja. Poslije sam saznao da je to bilo samo saslušavanje, s kim se družiš, šta radiš i tako.

Međutim, kroz to sve onda vidim da mi je brat, ja ne znam ni kako je uspio ući, recimo u JNA, kad je tata radio u Njemačkoj. Kako se to popunjavalo, kako je odalo, ne znam. To je možda jedna negativna osobina, ali recimo za vrijeme komunizma bio je jak zakon, držalo se to sve pod kontrolom. Sad zakona nekog jakog nema i nemoguće ga je na neki način sprovest. Može se sprovest, ali kad bi bili odgovorni ljudi na vrhu. Međutim, svi vuku na svoju stranu, po mom gledanju i onda tu dolazi do velikih rupa za kriminalce. Još uvijek vidim da se ratuje na političkom nivou između sve tri nacije i sad je veći rat nego što je bio. Ne pratim puno politiku, ali vidim da nije baš sjajno. Što se tiče ove strane, slobode govora, demokracije same, na neki način bolje je sad. Međutim, što se tiče same ekonomske strane, sigurno je daleko bolje bilo prije.

Sada je potrebna jedna finansijska injekcija koja bi prije svega pokrenula firme, tvornice gdje bi se ljudi uposlili. Sve je na nuli. Međutim, ovdje se stvorio jedan veliki problem, po mome gledanju. Na neki način u rat su ušli, djeca, momci, je li, u pubertetskom nivou. Imali su petnest, osamnest, dvadest godine i nisu imali zaposlenja. Normalno su ušli u rat i sa humanitarnim organizacijama tu pomalo papali. Sad se kroz taj period stvorila jedna neradnička generacija, koja nema radne navike. Ali, mislim da bi se trebali izvući na neki način.

Što se tiče svakodnevnog života za nas, ovdje u Jajcu, opušteno je na neki način. Ne razmišljam da li će me neko podapet, da li ću upast, da li će me neko upucat i tako, što sam možda samo Hrvat, što nisam Musliman ili možda što sam neka druga nacija.

Radim ovdje, supruga radi, ima radnju, nešto lagano i tako. Ovdje živimo i nemamo konkretnih problema. Možda imam nekih životnih ciljeva, ali to je već moja privatnost.

Želja bi mi sigurno jedna bila, jednog dana kad ostarim, da ne doživim nešto što je moj otac doživio. Da mi neko ne upuca dijete i da ga ne sahranim na osnovu toga. Najviše bi volio kad ne bi došlo do rata. U početku kad je rat tek stao tad sam imo veliku želju da odem odavde, samo da ne gledam to. Međutim ovaj, poslije s vremena na vrijeme jednostavno čovjek se opet ono nada, nada da će biti bolje.

Što se tiče želja i nada za Bosnu i Hercegovinu, kad bi ovako ostalo, recimo na neki način da nema rata, sve se može lakše podnijet. A što se tiče ove krize, politički ubija, ekonomski ubija i ubiće ja vjerujem ljude, doći će još veća ekonomska kriza.